

Sosyal Demokrasiden Yeni Sağa CHP'nin Söylemsel Dönüşümü:

Bir Siyasal Söylem Çözümlemesi Denemesi

Ayşe Fulya ŞEN*

Şule YENİGÜN ALTIN**

Geliş Tarihi (Received): 04.05.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 04.11.2019

Öz

Bu çalışma, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) politikalarında ve söylemlerinde sağa kaydığı tezini ileri sürmekte ve bu dönüşümün izlerini eski lideri Deniz Baykal'ın ve görevdeki lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun söylemleri ve seçim bildirgeleri üzerinden incelemektedir. CHP, partinin resmi bildirimlerinde kendisini sosyal demokrat ve laik olarak tanımlamıştır. Ancak, son yıllarda, CHP'nin siyasal söylemlerinin bu sosyal demokratik çizgiden sağ-muhafazakâr bir siyaset diline doğru kaydığı gözlemlenmiştir. Siyasal söylemdeki bu dönüşümün oy kazanma amacı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları partilerin programlarında ve liderlerinin söylemlerinde bir değişiklik yapmasına neden olmaktadır. Bu çalışma, 1990'lardan 2018 yılına kadar geçen sürede CHP'nin yaşadığı söylemsel dönüşümü lider konuşmaları ve parti seçim bildirgeleri üzerinden göstermeyi amaçlamaktadır. Bu değişimin yönünü ortaya koymak amacıyla, siyasal konuşmalar ve siyasal metinler incelenmiş ve her iki liderin konuşması ve seçim bildirgeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada, Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi, CHP liderlerinin politik söylemlerine uyarlanmış, ayrıca içerik çözümlemesi yöntemi de kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına dayanarak CHP'nin giderek ana karakterini oluşturan değerlerinden uzaklaştığı, daha liberal bir laiklik anlayışını ve neoliberal ekonomi politikalarını benimsediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Siyasal söylem, siyasal söylem çözümlemesi, sosyal demokrasi, yeni sağ, CHP*

---

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, fulyaseen@firat.edu.tr

** Doktora öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, suleyenigun@gmail.com

The Discursive Transformation of Republican People's Party from Social Democracy to New Right: An Attempt of Political Discourse Analysis

Abstract

This study puts forward the thesis that the Republican People's Party (CHP) has shifted to the right in its policies and discourses and it examines the traces of this transformation through the discourses of both its former leader Deniz Baykal and current leader Kemal Kılıçdaroğlu as well as the election declarations. The CHP has defined itself as a social democrat and secular in the party official declarations. In recent years, it has been observed that the political discourses of CHP have shifted from this social democratic line to a conservative right-wing language. This transformation in political discourse is thought to be related to the aim of winning votes. The political, economic and social conditions of the countries cause a change in the rhetoric of the parties' programs and leaders. This study aims to show the discursive transformation of the CHP from the 1990s to 2018 through the leader speeches and party election declarations. In order to reveal the direction of this change, both the political speeches of two leaders and the election declarations have been analyzed comparatively. In this study, Fairclough's method of critical discourse analysis has been adapted to the political discourses of the CHP leaders, and the content analysis method has been also used. Based on the findings of the study, it has been concluded that the CHP has increasingly distanced from its core character and adopted a more liberal secularism and neoliberal economic policies.

Keywords: *Political discourse, political discourse analysis, social democracy, new-right, CHP*

Giriş

Sosyal demokrasi, liberal demokrasi çerçevesinde çalışan devletçi ve kademeli reformları kullanarak kapitalist ekonomileri bir tür kolektif kontrol altına alma girişimini ifade etmektedir. 1920'lerde ve 1930'larda sosyal demokrasi, Marksizmin ve komünizmin ana alternatifi haline gelmiş, anarşist, sendikalistleri marjinalleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çeyrek asırda yükselen sosyal demokrasi, 1980'lerde ve 1990'larda düşüşe geçmiş, ancak bu krizin kesin doğası ve bunun çözümleri tarihin hikayesine bağlı olarak farklılık göstermiştir (Fitzpatrick, 2003). Kıta Avrupası sosyal demokrasisi yirmi birinci yüzyılda bir krizle karşı karşıya kalmış, sosyal demokrat partilerin, ulusal parti sistemlerinde önemli aktörler olduğu yerlerde, örneğin Yunanistan'da olduğu gibi ya neredeyse yok olmuşlar ya da dramatik seçim düşüşüyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Almanya (SPD), Fransa (PS) ve İspanya'daki (PSOE) seçim yenilgileri önemli Batı Avrupa örneklerini oluşturmaktadır (Dostal, 2017). Adaleti ve eşitliği önceleyen, piyasaların otomatik önceliğini reddeden bir siyasal gelenek ve ahlaki bir ekonomi olarak sosyal demokrasi, bunun nasıl yapılacağı hakkında oldukça pragmatik olmakla birlikte, sistematik olarak yoksulların gereksinimlerini merkeze almaktadır. Son yıllarda, kapitalizmin ve üretken ekonominin dönüşümü birçok sosyal demokratik düşünce ve uygulamayı zayıflatmış, refah devleti ile ilgili sosyal ve siyasal değerler sağ siyasete doğru yönelmiştir (Keating & McCrone, 2015).

19. yüzyıldan beri varlığını devam ettiren sosyal demokrasi kavramı Türkiye'ye İsmet İnönü tarafından CHP genel başkanlığını yaptığı dönemde 1965 seçimleri öncesi 'ortanın solundayız' şeklindeki tanımlamayla girmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan, 1950'lere kadar CHP tek parti olarak, 1950-60 yılları arasında ana muhalefet partisi olarak varlığını sürdürmüştür. Çok partili hayata geçişten itibaren CHP'nin parti programında sosyal adalet, sendikal haklar gibi kavramlara yer verilmiştir. (Tuncer, 2011, s. 1-4). 1960'lı yıllarda sosyal ve ekonomik sorunların oldukça geniş platformda tartışılabilir olması, özellikle aydınlar arasında sosyalist düşüncenin hızla taraftar bulması, CHP'nin yeni bir kimlik arayışına girmesine neden olmuştur (Akşin vd., s. 254). "Ortanın solu" sloganı hem Türkiye İşçi Partisi'nin oylarını bölmek için bir taktik hem de sanayiye yönelen tekelci kesimin uzun vadeli siyasal çıkarlarını güvence altına alacak bir sosyal demokrasi adımı olarak değerlendirilmiştir (Tanilli, 1997, s. 433). 1972 yılından sonra genel başkanlığa gelen Bülent Ecevit ortanın solu kavramı yerine demokratik sol kavramını parti politikası içerisine sokmuştur. Her iki kavram da sosyal demokrat olarak tanınmış ve parti programlarındaki en dikkat çekici kelimeler halkçılık ve demokrasi olmuştur. CHP'nin iktidar olduğu ilk yıllardan 1950'lere kadar yapmış

olduğu batılılaşma ve laikleşme hareketlerin kitleler için pek bir anlamı olmamıştır. Özellikle kırsal kesimde laiklik hareketleri doğrudan İslam'a saldırı olarak değerlendirilmiştir. Dini özgürlük fikrinin kitleler için önemli olduğu ve savaş yıllarının ekonomik sorunları, CHP'nin baskıcı geçmişi 27 yıllık CHP iktidarının sonunu getirerek Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini sağlamıştır (Ayata, 1992). 1973 seçimlerinde oylarını yükselterek birinci parti olan CHP'nin, 1974 yılındaki kurultayda demokratik sol bir parti olarak tanımlanması kararına varılmış ve partiyi temsil eden “altı ok”a demokrasinin evrensel ilkeleri de eklenmiştir. 1977 seçimlerinde birinci parti olan CHP güvenoyu alamadığı için hükümeti kuramamıştır. 1980 darbesinden sonra diğer partilerle birlikte kapatılan CHP de ve merkez solda bölünmeler yaşanmıştır. 1992 yılından sonra CHP tekrar açılmış ve o tarihten beri Türkiye’de sosyal demokrat partiler tek başına iktidar olamamıştır (Tuncer, 2011, s. 5).

Toplumda muhafazakâr eğilimin sürekli yeniden üretilmesinin bir sonucu olarak 2002'den bu yana yapılan seçimlerde başarısızlığa uğrayan CHP, 2010 yılından itibaren Kılıçdaroğlu'nun liderliğinde stratejik değişikliğe gidilmiştir. CHP'nin bu değişim stratejisi Kürt hareketini ötekileştiren ve dışlayıcı niteliği ağır basan milliyetçi söyleme prim verilmemesini, askeri vesayete karşı cumhuriyetçi ilkenin demokrasiyle zenginleştirilmesini ve muhafazakâr kesimle barışık bir şekilde bir arada yaşamayı önemseyen yeni bakış açısını içermektedir. CHP, 2007 seçimlerinde yaşadığı başarısızlıktan sonra, 2011 seçimlerinde merkez sağdan transfer edilen siyasetçileri aday göstermiş, ancak oy oranlarında büyük bir artış yaratamamıştır (Öztürk, 2015).

CHP'nin sorunu, bir liderlik sorunundan çok, özellikle kent varoşlarındaki geniş kitleleri kavrayabilecek sosyal demokrat bir vizyon ortaya koyamamasıyla ilgilidir. 2011 seçimlerinde milletvekili seçilen çok sayıda yeni CHP üyesinin sosyal demokrat düşünce ve pratikten uzak olduğu görülmüştür. Bu biçimiyle CHP, geniş seçmen kitlelerine ulaşmak, mutsuz ve umutsuz kitlelerin sözcüsü olmak, inandırıcı bir program geliştirmekten uzaktır. CHP'nin oylarını arttırması için en önemli hedeflerinden birisi büyük kentlerin varoşları olması gerekirken, geniş seçmen oranına sahip bu bölgelerde daha az oy almaktadır. Sosyal demokrat ve sol bir parti olarak bu seçmen kitlelerine ulaşamaması; CHP'nin devrimci, umut veren, değişimin sesi olabilecek bir noktaya gelemediğini de ortaya koymaktadır (Ertan, 2014, s. 100).

CHP'nin ve temsil ettiği değerlerin siyaset alanında bir karşılık görmemesi sonucu yaşanan oy kaybı neoliberal politikaların hegemonik hale gelmesiyle yakından ilişkilidir. Topak'ın da belirttiği gibi (2009, s. 126), emekçi kesimlerde bir zihniyet dönüşümünün sağlanması ve ideolojik tabanın yaratılmasında bireyciliğe yönelik söylem 1990'larda ve 2000'lerde etkisini giderek artırmıştır. Refah devletinin tasfiyesi ile ortaya çıkan boşlukları

dinsel kurumlar aracılığıyla doldurma girişimi ve dinsel kurumların oluşturduğu dayanışma ağlarının genişlemesi yoksul sınıfların neoliberal stratejiye eklenmesini beraberinde getirmiştir. Atay ve Acar (2009, s. 169), solun günümüzdeki yenik durumunun neoliberalizmin ekonomik başarılarından değil, siyasal ve ideolojik galibiyetinden kaynaklandığını vurgulamaktadır.

Chilton, siyaseti iktidarı savunmak ve sürdürmek isteyenler ile ona direnmek isteyenler arasında güç mücadelesi olarak görmektedir. Buna göre, siyaset ikna ve pazarlık süreçlerini içermekte ve bu akıl yürütme çizgisi dilin kullanımının siyasetin özü olarak kabul edilen otoritenin, meşruiyetin, uzlaşmanın nasıl üretildiğini açıklamaktadır. Dolayısıyla, siyaset de büyük ölçüde dilin kullanımına dayanması, siyasi aktörlerin dilin nasıl kullanıldığının öneminin farkında olduklarını düşündürmektedir (2004, s. 3-16). Ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları partilerin programlarında ve liderlerinin söylemlerinde bir değişime neden olmaktadır. Türkiye’de 2002 yılından beri yapılan her seçimi siyasal İslamcı kimliği temsil eden AK Parti’nin kazanması ve siyasette giderek milliyetçi-muhafazakâr bir dilin egemen olması, ortanın solu veya merkez-sol çizgisini temsil eden CHP'nin söylemlerinin sağa doğru kayması ve sosyal demokrasinin siyasi dilinden uzaklaşması sonucunu doğurmuştur.

Bu çalışmada, 1980 yılına kadar kendisini demokratik sol olarak tanımlayan CHP'nin, 1990’ların sonundan 2018 yılına kadar geçen süre içindeki dönüşümünün izini sürmek ve CHP’nin kendi geleneksel söyleminden kopuşunu ve sağ-muhafazakar bir siyaset alanına savrulmasını ortaya koymak amacıyla son iki genel başkanı olan Deniz Baykal’ın ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun siyasal konuşmaları ve her iki genel başkan dönemine ait seçim bildirgeleri incelenmiş ve siyasal konuşmaların analizinde Fairclough'un (1989) eleştirel söylem analizi ile içerik analizi yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Çalışmanın örnekleme, CHP’nin 1995-2010 yılları arasında genel başkanlığını yapan Deniz Baykal’ın 1995 TRT seçim konuşması ile 2007 yılında TBMM’de yaptığı bir grup toplantısı konuşması ve 2010 yılından günümüze kadar CHP’nin genel başkanlığını yürütmekte olan Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2015 TRT seçim konuşması ile 2018 yılındaki bir grup toplantısı konuşması olmak üzere toplam dört adet konuşma metni ile Baykal dönemine ait 1995, 2002, 2007 ve Kılıçdaroğlu dönemine ait 2011, 2015 ve 2018 yıllarına ait olmak üzere toplam altı adet seçim bildirgesinden oluşmaktadır. Böylece, CHP'nin sosyal demokrasi ve Atatürkçülük çizgisinden yeni sağa doğru söylemsel dönüşümünü ortaya koymak amacıyla iki farklı lider dönemine ait siyasal konuşmalar ile partinin siyasal metinleri olan seçim bildirgeleri birlikte analiz edilmiştir.

CHP'nin İdeolojik Değişim Uğrakları

Cumhuriyet Halk Partisi, 9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal liderliğinde milli mücadeleyi örgütleyen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı olarak Halk Fırkası adıyla kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti adıyla yeni bir devlet ve rejim kurmuş, Türk Devrimi'ni gerçekleştirmiş, çok partili sistemi hayata geçirmiştir. CHP, kuruluş yıllarından beri kendisini ideolojik olarak Atatürkçü (Kemalist) ve 1965 yılından itibaren sosyal demokrat (ortanın solu, demokratik solcu) olarak tanımlayan bir siyasi partidir (Erdoğan, 2017, s. 1).

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 15-20 Ekim 1927'de gerçekleştirdiği İkinci Kurultayında okuduğu Nutuk'ta, Türk ulusunun bağımsızlaşma, özgürleşme ve çağdaşlaşma atılımlarını özetlemiştir. Bu kurultayda, laikliğin özünü oluşturan dini, devlet ve millet işlerinin dışında tutma ilkesi benimsenmiştir. Mustafa Kemal, laiklik ilkesini aslında 1 Mart 1924'te TBMM'nde yaptığı açılış konuşmasında açıklamış ve şu belirlemeleri yapmıştır: İslam dini, bir siyaset aracı olmaktan kurtarılacak yüceltilmelidir. Din ve vicdan, "muğlak ve değişken olan, her türlü çıkar ve tutkuların sahnesi olan siyasetin" dışına çıkarılmalıdır (CHP, 1991, s. 7). Cumhuriyet Halk Fırkası 1931 parti programında, kendisini "cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci" olarak tanımlanmıştır¹.

CHP, 27 yıllık iktidardan sonra Demokrat Parti'nin başa gelmesiyle 1953 yılında ilk kez ideolojide yeniliğe gitmiştir ve bu yenilik CHP'deki ilk kırılma noktasıdır. 1953 parti programında işçilere grev hakkı verilmiş, ezanın Arapça okunmasına kabul oyu verilmiştir. CHP, yabancı sermayeyi teşvik kanununa ve petrol kanununa muhalif olmasına rağmen 1954 seçimlerinde oy oranlarında %35,1'e düşüş yaşanmıştır. Böylelikle CHP'de yeni ideoloji arayışlarına girilmiştir (Erdoğan, 2017, s. 302).

Tek parti iktidarından sonra gelen demokrat partinin 10 yıllık iktidarı ve sonrasında gerçekleşen 1960 darbesiyle birlikte CHP'de ideolojik değişimler başlamıştır. 1961 kurultayında temel hedefler beyannamesi ve 1964 kurultayında Bülent Ecevit'in 'ileri Türkiye ülkümüz' bildirimleri değişimin ilk adımlarıdır. 1965 yılında ise partinin yeni politikası "ortanın solu" olarak açıklanmıştır. Bu durum partide fikir ayrılıklarına neden olmuştur. 1965 seçimlerine CHP, ortanın solu sloganıyla girmiş fakat seçimlerden başarılı bir sonuç alamamıştır. Parti içinde başarısızlığın sebebini, bu yeni ortanın solu politikasında bulanlar olmuştur. Ortanın solu anlayışı, 1961 anayasasında yer alan sosyal devlet ilkesinin geliştirilmesi

---

¹ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi 1931,
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/549/197000602.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

düşüncesiyle ortaya çıkmış ve sosyal, ekonomik reformlar gerçekleştirmeyi düşünmüştür. 1965 seçimlerinden sonra Ecevit tarafından ortanın solu ideolojisinin içini doldurulması için çaba harcanmıştır. CHP 1965'lerden sonra devletin partisi olmaktan uzaklaşmaya başlamış, her gruptan insanların yer aldığı bir kitle partisi olmaya doğru yol almıştır (Bozkır, 2005, s. 236).

Düzen değişikliği olarak adlandırılan 1969 seçim bildirgesinde sosyal reformlar önerilmiştir. İsmet İnönü ve Bülent Ecevit arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. İnönü çatışmalardan kaçınarak laiklik, din ve Atatürk'ü tartışmayı reddetmesine karşın, Ecevit "toprak işleyen su kullananın" cümlesini slogan olarak kullanmıştır. Ecevit bu dönemde Atatürk inkılaplarını halka ulaştırmak ve yeterince radikal olmamakla da eleştirmiş, laikliğe karşı saldırı olarak görülen bireylerin inançlarını açıkça uygulamaya sokabilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Parti içindeki ayrılıkların olduğu bu tartışmalardan sonra ve seçim yenilgilerinden sonra İsmet İnönü istifa etmiş ve 14 Mayıs 1972 yılında yapılan kurultayda CHP genel başkanlığına Bülent Ecevit seçilmiştir. Ecevit, liderliğe geçtikten sonra "ortanın solu" ifadesinin yerini "demokratik sol" ifadesi almıştır. Sosyal demokrat olarak tanımlanan her iki ifadenin geçtiği dönemde parti programlarında en dikkat çekici kelimeler halkçılık ve demokrasi olmuştur. Ecevit, 1930'lardaki sınıfsız toplum kurmayı çabalayan halkçılık anlayışının tam tersi olarak sınıfların varlığını ve sosyal adaletsizliğin sınıf eşitsizliklerinden kaynaklandığını kabul etmiş ve halkın ezilen sınıf, halkçılığın da ezilen sınıfın çıkarlarını korumak olduğunu ifade etmiştir (Ayata, 2010, s. 84-87).

1973 seçimlerinde CHP sloganları önceliklere göre daha sol bir içerik kazanmış, 'ortanın solu' tanımı giderek daha az telaffuz edilmeye başlamış, yerine 'sosyal demokrasi' ve 'demokratik sol' kavramları kullanılmıştır. 1974'ten sonra 'demokratik sol' kavramı tercih edilmiş ve parti tüzüğüne girmiştir (Tütüncü Esmer, 2008, s. 79). Bülent Ecevit'in genel başkanlığında ve yönlendirmesiyle, 27-30 Kasım 1976'da yapılan 23. Kurultay'da 'altı ok', sosyal demokrasinin bazı evrensel ilkeleriyle boyutlandırılmıştır. 'Demokratik sol' kavramını belirginleştiren söz konusu ilkeler, "özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve halkın kendini yönetmesi" olarak belirlenmiştir (CHP, 1991, s. 35). Ancak, 12 Eylül 1980 döneminin ardından yeniden yapılandırılan siyaset gerçek bir sosyal demokrat söylemin yeşermesine izin vermemiştir (Tütüncü Esmer, 2008, s. 82). 1980 sonrasında Türkiye, darbe eşliğinde başlatılan pasif bir devrim yoluyla küresel kapitalizmin yeni evresine uyum göstermeye zorlanmıştır. Kapitalizmin gelişmesi ve giderek burjuva hegemonyasının gelişmesiyle Türkiye'de, kendine has neoliberal bir dönüşüm gözlenmiştir. 1980'lerde Türkiye'de 'piyasa' ve 'piyasa toplumu' fikrinin güçlü bir şekilde savunulmaya başlaması ile neoliberal bir ekonomik düzene geçilmiştir (Özkazanç, 2005, s. 3).

1980 darbesinden sonra kapatılan partilerin 1992 yılında aynı isimle yeniden açılabilmesine izin verilen düzenlemeyle, CHP, Deniz Baykal'ın genel başkanlığında tekrar kurulmuştur. 1990'lardan sonra yaşanan siyasi gelişmeler, 28 Şubat süreci, 2002 yılından sonraki İslamcı kimliğiyle tanınan AK Parti iktidarı, CHP'nin söylem ve politikalarının giderek 'sağ'a kaymaya başlamasına neden olmuştur. 1995 seçim bildirgesinde², CHP 'yeni Türkiye yeni hedefler', 'CHP değişimin öncüsüdür' gibi ifadeler kullanılmış ve yeni kurulan CHP'nin bir değişim içerisinde olduğu ifade edilmiştir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) geçmişinden uzaklaşmaya çalışılmış, sol ve sosyal demokrasi değil de daha çok parti ismi ve lider vurgusu yapılmıştır. 2002'de büyük bir seçim zaferiyle iktidara gelen AK Parti iktidarına laiklik vurgusu ve rejim savunuculuğu yapan bir Baykal CHP'si reel sorunlara çözüm üretemeyen, devlet odaklı, farklı toplum kesimlerini dışlayıcı, kimliğini rejimi koruma misyonu ile tanımlayan ve zaman zaman milliyetçi öncelikleri olan bir parti konumuna gelmiştir (Kömürcü, 2011, s. 3). 2002'den sonra Baykal'ın söylemleri din-siyaset ilişkisi üzerine kurulmuştur. CHP'ye göre, AK Parti dini siyasallaştırdığı için, laik cumhuriyete yönelik bir tehdit oluşturmaktadır. Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığa geçmesiyle beraber partinin söyleminde açık bir değişim meydana geldiği dikkat çekmeye başlamıştır. Kılıçdaroğlu, yeni bir CHP oluşumu inşa etmeye çalışarak laikliği temel alan parti ideolojisi yerine sosyal devleti temel alan bir söylem çabası içine girmiştir (Altunoğlu ve Eşkinat, 2014: 12-14).

CHP'nin Söylemsel Dönüşümünün İncelenmesi

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, CHP'nin söylem değişimini ortaya koymak amacıyla, 1995-2010 yılları arasında CHP'nin genel başkanlığını yapmış olan Deniz Baykal'ın 24 Aralık 1995 tarihli TRT seçim konuşması ile 14 Nisan 2007 tarihli TBMM grup toplantısı konuşması ve 2010 yılından itibaren genel başkanlığını yürüten Kemal Kılıçdaroğlu'nun 6 Haziran 2015 TRT seçim konuşması ile 8 Mayıs 2018 tarihli TBMM grup konuşması hem içerik analizi hem de Fairclough'un (1989) eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Her iki liderin ikişer konuşmasına ek olarak CHP'nin kurumsal söylemini yansıtan seçim bildirgeleri de incelemeye dâhil edilmiş, Baykal döneminden 1995, 2002 ve 2007 seçimleri ile Kılıçdaroğlu döneminden 2011, 2015 ve 2018 seçimlerine ait toplam altı adet bildirge incelenmiştir. Söylemsel dönüşümü yazılı metinler üzerinde de gösterebilmek amacıyla her iki lider dönemini temsil eden eşit sayıda konuşma ve yazılı metin analiz edilmiştir. Söylemsel değişimin yönü laiklik ve

² <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2571?show=full>

Atatürkçülük, sosyal devlet ve neoliberal ekonomi politikaları gibi üç ana tema üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, eleştirel söylem çözümlemesi yönteminin kullanılmasının nedeni, eleştirel söylem çözümlemesinin sosyal yaşamda meydana gelen köklü değişikliklerle söylemin değişim süreçlerinde nasıl şekillendiğiyle ve göstergeler ile sosyal pratikler içindeki diğer sosyal öğeler arasındaki ilişkideki değişimlerle ilgili olmasıdır. Asıl amaç, sosyal değişimlerin söylemde nasıl değiştiği ve ne ölçüde değiştiğidir. Buradaki amaç aynı zamanda sosyal değişim süreçlerinin bir parçası olan 'dillerin', dilbilimsel, göstergebilimsel ve 'disiplinlerarası' özelliklerini analiz ederek tanımlamaktır. Teorik olarak, bu yaklaşım, söylem ve diğer unsurlar veya sosyal pratiklerin ve sosyal olayların “anları” arasındaki ilişkinin karakterize edilmesidir (Fairclough, 2001, s. 1).

Söylem birbirleriyle ilişkili dil veya dil dışı işaretler sistemini harekete geçiren toplumsal iletişim ağlarıdır. Konuşmalar, medya metinleri hayatımızın içinde olan en önemli söylem örneklerindedir. (Purvis & Hunt, 1993, s. 22). Söylem sadece iletişimi başlatan kişinin kullandığı dili değil, karşılıklı iletişimi de kapsar (Hartley, 2004, s. 73). Çünkü söylem sadece konuşulardan ibaret değildir. Bireylerin mesajları nasıl algıladıkları da söylemin bir parçasıdır. Söylem dil ve dil dışı öğelerin aktardıkları dışında, toplumsal pratiği oluşturan bireyler arasındaki ilişkilerde de önemli rol oynamaktadır (Purvis & Hunt, 1993, s. 474). Söylemin incelenbilmesi, içinde bulunulan bağlamın incelenmesiyle mümkündür. Bir metin farklı bağlamlarda anlamları değişebilir. Söylem, gücünü içinde bulunduğu zamandan, kim için ve ne için söylendiğinden alır ve metnin bağlamla arasındaki ilişkiyle ilgilidir (Eagleton, 1996, s. 28). Bir metin veya ifade tek başına söylem değildir. Söylem birçok metinde veya farklı alanlardaki davranış şekilleri olarak kendini göstermektedir (Hall, 2017, s. 60).

Chilton (2004, s. 45-51), siyasi dil kullanımında üç temel stratejiyi vurgulamaktadır: Bunlardan birincisi "zorlama"dır. Zorlama konuşanın kaynaklarına ve gücüne bağlı olarak değişmekte ve hem hukuksal hem de fiziksel yaptırımları içermektedir. Siyasal aktörler de sık sık gündem belirleme, konuşma konularını seçme, kendini ve başkalarını belirli ilişkilere yerleştirme, dinleyenlerin metni veya konuşmayı işlemek için en azından geçici olarak kabul etmek zorunda oldukları gerçekler hakkında varsayımlarda bulunma konusunda zorlayıcı davranmaktadırlar. İkinci strateji "meşrulaştırma" ve "gayrimeşrulaştırma"dır. Siyasi aktörler, münferit ve istisna durumlar dışında çoğunlukla fiziksel güçle hareket etmemektedir. Meşruiyet seçmenlerin istekleri, genel ideolojik ilkeler ve kendini olumlu sunmayı, gayrimeşrulaştırma ise bunun tersini, yani karşı tarafı olumsuz sunmayı içermektedir. Üçüncü strateji ise "temsil" ve "yanlış temsil" süreçleridir. Siyasi kontrol, bir söylem kontrolü meselesi olan bilginin

kontrolünü içermekte; özellikle, anlam, çerçeveleme ve metafor gibi unsurlara vurgu yapmaktadır. Temsiller hem toplumsal hafızada saklanmakta hem de yeniden üretilmektedir.

Eleştirel söylem çözümlemesi, dil, gösterge, söylem gibi toplumsal pratiklerin tüm öğeleri arasındaki ilişkinin çözümlenmesidir. Söylemin rolü toplumsal pratiklerde olduğu gibi kabul edilmemeli çözümleme yoluyla kurulmalıdır. Çünkü söylem, bir pratikte az ya da çok önemli ya da daha dikkat çekici olabilir ya da başka bir zamanda daha çok önemli ya da dikkat çekici olabilir. İlk olarak ülke yönetiminde görev almak gibi toplumsal bir pratik olarak kendini gösterebilir. İkinci olarak temsillerde görünebilir. Temsil pratikleri toplumsal yapılanma sürecidir. Üçüncü olarak da kimliklerin oluşturulmasıdır (Fairclough, 2003, s. 174). Eleştirel söylem çözümlemesinin dikkat çektiği önemli bir nokta metnin kişisel olmadığıdır. Söylemler farklı güçler tarafından yönetilirler. Bu sebeple metinler, baskınlık mücadelesi veren ideolojilerin ve söylemlerin kendilerini göstermeye çalıştıkları mücadele alanlarıdır. Eleştirel söylem analizinde sadece iktidar ve güç ilişkileri değil, rekabet içeren söylemlerin de metinler arası ilişkileri incelenmektedir. Güç, bu farklılıkların sosyal yapıya olan etkileriyle ilgilidir. Güç, dilden kaynaklanmaz ama gücün dağılımını değiştirmek veya iktidara meydan okumak için dil kullanılır. Eleştirel söylem çözümlemesi, iktidarın söylemlerini üretirken, dili nasıl kullandığıyla ilgilenmekte (Wodak & Meyer, 2001, s. 11), söylem ve diğer sosyal öğeler arasındaki diyalektik ilişkilere odaklanarak söylemin özelliklerini vurgulamakta ve söylemin ortaya çıkışını, söylemler arasındaki ilişkinin ve söylemin yeniden nasıl üretildiğini ve tanımlandığını göstermektedir (Fairclough, 2013, s. 19).

Çalışmanın örneğini oluşturan lider konuşmaları, Fairclough'un (1989) "Language and Power" adlı eserinde sunduğu üç boyutlu eleştirel söylem çözümlemesi temel alınarak analiz edilmiştir. Fairclough (1989, s. 25-26), söylemin toplumsal koşulları içerdiğini belirtmektedir. Bu toplumsal koşullar toplumsal söylemin olduğu çevre, söylem için daha geniş bir matris oluşturan toplumsal kurum ve bir bütün olarak toplum olmak üzere üç düzeyde oluşmaktadır. Dolayısıyla, dili bir söylem ve sosyal pratik olarak ele alırken, sadece metinleri ve bunların üretim ve yorumlama süreçlerini değil; aynı zamanda metinler, süreçler ve bunların sosyal koşulları arasındaki ilişkiyi de analiz etmek gerekmektedir. Fairclough (1989, s.26, 166), eleştirel söylem analizinin aşamalarını üç şekilde ayırt etmiştir:

- Tanımlama: Metnin biçimsel özellikleriyle ilgilenen aşamadır.
- Yorum: Metin ve etkileşim arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Metni bir üretim sürecinin ürünü olarak görmekte ve metnin bağlamının yorumlanmasını içermektedir.

• Açıklama: Etkileşim ve toplumsal bağlam arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Toplumsal belirleyicileri, ideolojileri ve toplumsal etkileri içermektedir. Durumsal ve kurumsal güç ilişkilerinin söylemi nasıl şekillendirdiğini açıklamaktadır.

Çalışmada ele alınan lider konuşmaları ilk önce dilsel kodlar bakımından, daha sonra arkasındaki anlamlar düzeyinde incelenmiş ve söylemin içinde bulunduğu zaman dilimi ve toplumsal olaylarla ilişkisi incelenerek analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bulgular ve Analiz

1. Eleştirel Söylem Analizi

1.1. Parti Liderinin Konuşmaları

Deniz Baykal'ın 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri TRT Konuşması³

“...Sevgili yurttaşlarım **ekonomimiz** faiz batağında. **Enflasyon**, hayat pahalılığı, geçim darlığı insanlarımızı artık bunalıyor. Gençlerimiz **işsiz**. Köyler kasabalar kentler yatırımsız. GAP durmuş, enerji açığı geliyor. Türkiye'yi ileri götürecek projelerin hepsi askıda. Rüşvet ve yolsuzluk bir kanser halinde... **Sosyal güvenlik** kuruluşları SSK, BAĞKUR iflas içinde. **Sosyal devlet** ortadan kalkmış... Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kurduğu, dünyada ilk kez bir bağımsızlık savaşını zaferle sonuçlandıran devlet kuran **devrimler** yapan, **demokrasiyi** yerleştiren **sosyal demokrasi** ilkelerini yaşama geçiren bir parti geleneğinin yeni başkanıyım... Dünyada yükselen **solu** Türkiye'de temsil eden parti yeni CHP'dir. Eskiden **sol** diyince akla içe kapanma gelirdi. **Yeni sol** ise dünyaya açılma ve çağdaşlaşma... Eskiden **sol** diyince akla vehim ve korku gelirdi. **Yeni sol** ise güven ve hoşgörü. Eskiden **sol** diyince akla eskimişlik gelirdi. **Yeni sol** ise gençlik. Eskiden **sol** diyince akla kıt kanaat geçinmek gelirdi. **Yeni sol** ise verimli üretim ve paylaşma. Eskiden **sol** diyince akla bir lokma bir hırka gelirdi. **Yeni sol** ise çağdaş tüketim ve refah. Eskiden **sol** diyince akla kavga gelirdi. **Yeni sol** ise uzlaşma ve çözüm. Eskiden **sol** muhafazakârlıktı. **Yeni sol** ise değişim, akıl, bilgi ve teknoloji...”

Baykal 1995 seçimine yönelik olan bu konuşmasında Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu anlatarak bu durumun sorumlusu olarak tek bir siyasi partiyi veya hükümeti değil Türkiye'yi yöneten tüm hükümetleri göstermiştir. Buradaki temel vurguların ekonomi ve paylaşım sorunları ile ilgili olması önemlidir. Üst yapıya değil, alt yapıya ait sosyo-ekonomik sorunlara vurgu yapmıştır. Baykal, kendisini CHP'nin genel başkanı olarak tanıtırken, ilk önce CHP'ye ait özellikleri sıralamış ve bulunduğu konumun ve partisinin önemini dinleyicilere aktarmaya çalışmıştır. Partisine oy verecek seçmenle, partinin kuruluş tarihinde yani Cumhuriyet'in kuruluşunda önemli rol oynayanları ortak bir noktada buluşturmaya çalışmıştır.

³ Deniz Baykal 1995 TRT Konuşması <https://www.seyredelim.com/video/29770/1995-deniz-baykal-in-secim-konusmasi-izle/>

Baykal, CHP'nin sol parti olarak ideolojik tanımını yapmakta ve olumlu karamlar eşliğinde 'yeni' vurgusu yapmaktadır. Burada CHP'nin 'yeni sol' anlayışını, yeni dönemin değer yargılarıyla tanımlanmaktadır. Genel başkan olduktan sonraki ilk seçimi olduğunu vurguladığı 1995 yılındaki konuşmasında Baykal, ikinci kez kurulan CHP'nin eskisinden farklı olduğunu anlatmıştır. Ayrıca partisinin sol anlayışını tarif ederken CHP'yi Atatürk'ün kurduğunu ve CHP'nin Cumhuriyetin ilk partisi olduğunu ve aynı geleneklere sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Türkiye'de solu temsil eden partinin yeni CHP olduğunu vurgulamıştır.

Deniz Baykal'ın 17 Nisan 2007 TBMM Grup Toplantısı Konuşması⁴

“Herkes kendisini yeni döneme hazırlasın diyor Meclis Başkanı. Nedir bu yeni Türkiye? Kim tarif etmiş bu yeni Türkiye'yi? Bu yeni Türkiye'yi ortaya koyan kim? Altında kimin imzası var bu yeni Türkiye'nin? Bugünkü Türkiye'nin altında 70 milyonun imzası var. Bugünkü Türkiye'nin altında Kuvayı Milliye'nin imzası var milli mücadelenin imzası var. Mustafa Kemal Atatürk'ün imzası var. Türkiye'de açıkça ortaya çıkmıştır ki cumhuriyetimize, anayasamıza, laik demokratik düzenimize halkımızın ezici çoğunluğu inançla sahip çıkmaktadır... Bir defa hukuken parlamentoda salt çoğunlukla cumhurbaşkanı seçilmesi bizim anayasamız açısından kabul görmemiştir... Şimdi bize deniliyor ki yeni Türkiye'ye hazırlanın. Kimin kafasında bunun projesi, nasıl bir Türkiye'ymiş, nerede konuştunuz, nerede ilan ettiniz, ne var kafanızda neresi yeni bunun... Meclis başkanı diyor ki yeni seçilecek cumhurbaşkanı ve TBMM cumhuriyetin temel değerleriyle halkın temel değerlerini birleştirecektir... Atatürk mü milletin değerleriyle devletin değerlerini birleştirmiyor idi? İsmet İnönü mü birleştirmiyordu? Celal Bayar mı birleştirmiyordu... Demirel mi birleştirmiyordu? Turgut Özal mı birleştirmiyordu? Başka nedir milli değerimiz?...”

Değerli arkadaşlarım, bakın anayasaya sadakat bir ülkenin huzurunun barışının özüdür. Anayasaya sadakat en yüksek sadakattir... Şimdi ilk kez Türkiye'de bir iktidar açıktan anayasanın bu temel niteliklerin tartışmaya açılmasını dolayısıyla ilk fırsatta değiştirilmesini talep etmiştir... İnsanlarımızın ezici çoğunluğu Müslümandır... İncamıza o incamızın altındaki kültürümüze tarihimize, değerlerimize, imanımıza, ibadetimize milletçe sahip çıkıyoruz. Devletçe de sahip çıkıyoruz... İnançlarımızla, mabetlerimizle, camilerimizle iftihar ediyoruz. Peygamberimizle iftihar ediyoruz. Bütün dini kimliğimizle iftihar ediyoruz. Aynı zamanda hukukun üstünlüğünü esas alan, laik, demokratik, sosyal Türkiye Cumhuriyetiyle de iftihar ediyoruz...”

Baykal iktidara karşı eleştirileri yaparken konuşmasını önce soru sorarak ve hemen arkasından soruyu cevaplayarak devam ettirmiştir. Böylelikle seçmenin aklındaki soru işaretlerine dikkat çekmekte veya yurttaşların bu soruları sormasını önermektedir. Baykal'ın farklı dönemlere ait her iki konuşmasında da soru cevap cümlelerine sık rastlanmıştır. Soru ve

⁴ Deniz Baykal 2007 Grup Toplantısı https://www.youtube.com/watch?v=_kXOkVd3eIk
<https://www.youtube.com/watch?v=Fq2FyQ8pi1c>

cevap cümleleri konuşmaya açıklık ve akıcılık kazandırmaktadır. Baykal'ın cümlelerinde kelimelerin tekrarına sık yer verildiği ve özellikle 'yeni sol' kavramına vurgu yaptığı görülmektedir. Konuşmada vurgulanmak istenenin tekrar edilmesi dinleyicide mesajın akılda kalmasını sağlamakla birlikte konunun önemli olduğunu da hissettirmektedir. Baykal grup toplantısında yaptığı bu konuşmasında hem CHP'nin hem de toplumun kurucu değerlerini temsil eden liderleri hatırlatmakta ve böylece iktidar partisinin argümanlarının temelsiz olduğunu ima etmektedir. Böylelikle vaat edilenin aslında yeni bir şey olmadığını vurgulamaktadır.

Baykal, konuşmasını yaptığı dönemde Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı'nın belirlenmesi için yapılacak seçim sürecine yönelik eleştiride bulunurken anayasa, Atatürk, Kuvay-i Milliye, milli mücadele kavramlarına referans vererek konuşmasının tonunu güçlendirmiş, çoğulculuk ve demokrasi vurgusu yapmıştır. Baykal'ın konuşmasında dikkat çeken önemli bir husus ise konuşmaya damgasını vuran ve partisini temsil eden laik demokratik düzen, sosyal devlet ve Atatürk milliyetçiliği gibi değerlerdir. Bezci (2010, s.51), 1970'li yıllarda iktidarı tek başına yakaladığında bile sosyal demokratik projelerden vazgeçen CHP'nin, 1990'lı yıllardan sonra sosyal demokrasi ilkesini sadece kurultayları görkemli hale getirmek amacıyla kullandığına dikkat çekmiştir.

Baykal'ın incelenen ilk konuşması 1995 yılında henüz yeni genel başkan olduğu döneme aittir. Bu nedenle konuşmanın çerçevesi yeni kurulan partinin sol bir parti olduğu ve eski soldan farklı olmasıyla sınırlanmıştır. İkinci konuşma ise Baykal'ın 2007 yılındaki grup toplantısından bir konuşmadır. 2007 yılında Türkiye de 5 yıllık bir AK Parti iktidarı bulunmaktadır ve CHP seçimlerden ikinci parti olarak çıkan ana muhalefet partisidir. Bu nedenle, bu dönemdeki konuşması iktidar partisini eleştirmeye yöneliktir. Baykal, seçim ve grup konuşmasında en fazla "anayasa", "Atatürk", "Kuvayı Milliye" gibi Cumhuriyetin kuruluş yıllarını hatırlatan ifadeler kullanarak bugünkü CHP'nin de Atatürk'ün kurduğu CHP'den farklı olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca sosyal devlet, hukuk devleti, anayasaya sadakat gibi Kemalist geleneğe ve kurucu değerlere ait kavramlara da sıklıkla yer vermiştir. **Kemal Kılıçdaroğlu'nun 6 Haziran 2015 TRT Seçim Konuşması**⁵

"... Şüphesiz ki seçimler demokrasinin vatandaşa tanıdığı söz hakkıdır. Evet, söz hakkıdır ama sadece bu değil seçimler aynı zamanda demokrasinin vatandaşa yüklediği olağanüstü sorumluluktur... Onun için 7 Haziran Pazar günü uyandırdığınızda şöyle bir durun ve kendinize sorun lütfen bu ülkenin vatandaşı olmaktan mutlu muyum yarınlaraya güvenle ve inançla bakabiliyor muyum? Toplumun bir bireyi olarak başım dik gönlüm rahat mı? Gece yastığa

⁵ Kemal Kılıçdaroğlu, 2015 TRT Seçim Konuşması <https://www.youtube.com/watch?v=5jufy4ohQNg>

başımı huzurla koyabiliyor muyum? Yediğim ekmeği içtiğim su boğazımdan rahat geçiyor mu? Gençsiniz, gençliğimi özgürce yaşayabiliyor muyum diye sorun. Okul ve eğitim sisteminden memnun muyum... Milletimin bir bireyi olduğum bu ülkede hak, hukuk, adalet, eşitlik ve vicdan kavramlarının var olduğuna inanıyor muyum diye sorun kendinize...Meydanlarda gururla anlatılan zenginlik sizin eve uğradı mı? Neden hiç bir dönemde olmadığı kadar ayrıştık, parçalandık, sevgisiz saygısız olduk.... Taşeron işçilik sistemini kaldıracamız dedik. 17 milyon aile yoksul aile sigortasına kavuşacak hiçbir ailenin geliri 720 liranın altında olmayacak dedik. İşsizliği bitireceğiz dedik. Eğitim sistemini iyileştireceğiz dedik. Kredi borcu çaresizliğini bitireceğiz dedik. Çiftçi esnaf, KOBİ nefes alacak dedik. Kiraya mahkûmiyeti bitireceğiz. Herkes ev sahibi olacak dedik. Merkez Türkiye projesini hayata geçireceğiz. Bu proje Türkiye'nin ekonomisinin Türkiye'nin geleceğinin garantisi olacak dedik. Dünyada güçlü bir konumda olmak için öncelikle ekonomimizi güçlendireceğiz dedik..."

Kılıçdaroğlu, 2015 yılındaki konuşmasında Baykal'ın 1995 ve 2007 yılındaki konuşmalarındaki gibi sosyal demokrat siyaset anlayışını yansıtan kavramların izleri bulunmamaktadır. Kılıçdaroğlu, konuşmasında ekonomik sorunlara değinse de bunların çözümüne yönelik güçlü bir sosyal demokrat perspektif ortaya koymamış, daha çok sevgi, saygı, ayrışma gibi soyut değerlere ağırlık vermiştir. Soru cümleleri kurarak seçmenin sorgulamasını sağlamaya çalışmıştır.

Kılıçdaroğlu'nun 8 Mayıs 2018 Grup Toplantısı Konuşması⁶

"...Değerli arkadaşlarım siyasetle dinin ayrılması gerektiğini hepimiz biliyoruz. İnançların siyasete malzeme edilmemesi gerektiğini hepimiz biliyoruz. Herkesin inancına saygı duymak insan olmanın bir gereğidir zaten. Kişilerin inancına saygı duymak bizim görevimizdir. Onları zorla belli bir inanç içinde tutmak veya baskılamak veya inancından vazgeçmek gibi bir düşünce de insanlığa da ahlaka da inancımıza da aykırıdır... Bunu şunun için söylüyorum. Fransa'da aralarında geçmişte devlet yöneticisi olanlar da dahil bir grup sanatçı, efendim Kuran-ı Kerim'den bazı ayetlerin çıkarılması gerektiğini söylüyorlar. Neymiş? Çağdışı kalmış o ayetler. Buradan açık ve net söylüyorum; çağdışı kalan Kuran-ı Kerim değil, çağdışı kalan sizlersiniz....Son kitap Kuranı Kerim'dir... İslamiyet'in bir barış dini olduğunu bütün dünya kabul ediyor. İslamiyet'te kavga yoktur, kin yoktur, öfke yoktur. Liyakat vardır İslamiyet'te, barış vardır, huzur vardır İslamiyet'te. Siz İslamiyet'i nasıl böyle tanımlarsınız? İnsanların inancına saygı göstermek, insanoğlunun bizatihi varlık nedenidir. Değerli arkadaşlarım, bunlara söylemek isterim. Öyle anlaşılıyor ki, bu açıklamayı yapanlar İslamiyet'in ne olduğunu bilmiyorlar. Onlara sadece bir tavsiyem var. Lütfen, ama lütfen Sevgili Peygamberimizin Veda Hutbe'sini bulunuz, Veda Hutbe'sini okuyunuz. Tarihte ilk insan hakları beyannamesi olarak kabul edilen Veda Hutbe'sini okuyunuz."

⁶ Kemal Kılıçdaroğlu, 2018 Grup Toplantısı Konuşması <https://www.youtube.com/watch?v=NoVV4FbY8cc>

Kılıçdaroğlu, 2018 yılındaki grup toplantısında yaptığı konuşmada "*hepimiz biliyoruz*", "*gereğidir zaten*" ifadeleri ile belirtilenin aksinin düşünülmemeyeceğini, olması gerekenin o olduğunu, akıllara başka bir durum gelmeyeceğini belirten bir anlatı yapısı kurmuştur. Burada CHP'nin zaten inançları siyasete malzeme etmeyeceğinin garanti edilmesi vurgusu bulunmaktadır. Kılıçdaroğlu, Kuran-ı Kerim'le ilgili Fransa'da yapılan bir açıklamayı eleştirdiği cümlelerinde önce durumla ilgili bilgi verici bir cümle kurmuş, daha sonra "**neymiş**" ifadesiyle bu açıklamanın kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir.

"*Bütün kitaplara saygımız vardır, bütün kitaplara!*" Bu cümle bir açıklama cümlesidir. Burada Kılıçdaroğlu bir yandan, dinsel vurguları yoğun bir şekilde kullanırken, diğer taraftan da sadece Kuran-ı Kerim'e değil bütün kitaplara saygılı olduğunu aynı kelimeleri tekrar ederek belirtmiştir. Kılıçdaroğlu konuşmasında kelime tekrarları yaparak konuşmayı pekiştirmeye ve dinleyicilerin dikkatini bu noktaya çekmeye çalışmaktadır. Konuşmasının bu kısmında "İslamiyet" kelimesini altı defa tekrarlamıştır. Baykal da konuşmalarında tekrar etme stratejisini sık kullanılmıştır. Baykal sol, anayasa ve anayasaya sadakat kelimelerini sık tekrarlarırken, Kılıçdaroğlu ise İslamiyet ve Kuran-ı Kerim gibi dinsel değerleri sıklıkla tekrarlamıştır. Böylelikle, sağ partilerin muhafazakâr seçmen tabanına seslenmeyi ve CHP'nin geçmişten gelen laiklik kodlarının sağ seçmende yarattığı olumsuz algıyı bertaraf etmeyi amaçlamıştır.

Kemal Kılıçdaroğlu 2015 yılındaki seçim konuşmasında hak, hukuk, adalet, eşitlik gibi kavramlara vurgu yaparak, ülkede o dönemde bu kavramların içinin boşaltıldığını ima etmiştir. Kılıçdaroğlu vatandaşlara sorduğu sorulardan sonra sorularla aynı temaları içeren vaatlerini sıralamıştır. Örneğin, "*yarın mezun olduğumda arzuladığım işi bulabileceğime inanıyor muyum diye sorun kendinize*" sorusunun cevabı bir süre sonra "*işsizliği bitireceğiz*" vaat cümlesinde gizlenmiştir. Kılıçdaroğlu'nun işsizlik, asgari ücret gibi vaatlerinde, yeni bir CHP oluşumu inşa etmeye çalışarak laikliği temel alan parti ideolojisi yerine sosyal devleti temel alan bir söylem çabası içine girildiği görülmektedir (Altunoğlu & Eşkinat, 2014, s. 12-14). Kılıçdaroğlu, seçim konuşmasında işsizlik ve asgari ücret gibi kavramları popülist bir söylem içine sıkıştırmıştır. Kılıçdaroğlu'nun ekonomi politikaları ile ilgili vaadleri ve tespitlerinde neoliberal söylemin izleri görünmektedir. CHP'de oluşan bu değişimin toplumda daha fazla destek sağlayacağını ileri süren görüşler de olmuştur. Örneğin Ete (2010, s. 17), Kılıçdaroğlu'nun sosyo-ekonomik sorunların ve sosyal politikaların merkeze alındığı siyasal söyleminin, Baykal'ın rejim muhafızlığına indirgenmiş siyasal söylemine göre toplumdan daha fazla destek alacağını ifade etmiştir.

Ayrıca, Kılıçdaroğlu'nun dinsel temaları öne çıkaran söylem biçimi CHP'nin sağ-muhafazakâr siyaset dilini benimsediğine dair ipuçları sunmaktadır. Özellikle, son on yedi yıl boyunca AK Parti diğer siyasi partilerden farklı bir ekonomik projeden bahsetmese de girdiği seçimlerin kazananı olmuştur. Bunun en önemli sebebi AK Parti'nin İslamcı bir kimliği ön planda tutması ve Türkiye siyasetinde dinin her zaman belirleyici bir etkisinin olmasıdır. Ekonomik alandaki söylem farklılıklarının en aza inmesi bu tür öğelerin belirleyici olmasının da önünü açmıştır. Örneğin oy verilecek aday seçiminde adayın “nereli” olduğuna verilen önem, hemşeri derneklerinin sayısındaki artış, adayların siyasetle doğrudan ilişkisi bulunmayan kişilik özellikleri ve kimlikleri propagandanın önemli öğeleri haline gelmiştir. (Güveloğlu, 2004, s. 29). CHP'nin bu söylemsel dönüşümünün arka planında kimlik politikalarının sosyal ve ekonomik politikaların önüne geçmesi yatmaktadır. Bu unsur söylemin toplumsal bağlamını oluşturmaktadır. Akşin ve diğerlerinin (2012, s. 298) de vurguladığı gibi, Türk halkının çoğunluğunun muhafazakar bir ideolojide olması nedeniyle siyasi partilerin, oy almak kaygısıyla laiklikten ödün verilmesi sonucunu doğurmuştur.

1.2. Seçim Bildirgeleri

Partinin kurumsal söylemlerini ve politikalarını yansıtan resmi metinler olması bakımından seçim bildirgeleri de incelenmiş ve bu incelemede sosyal demokrasiden yeni sağa doğru nasıl bir ideolojik kayma olduğunu tespit etmek amacıyla partinin 1995-2018 yılları arasındaki genel seçimlere yönelik hazırlanan altı seçim bildirgesinde laiklik, Atatürkçülük ve sosyal devlet anlayışına yönelik ifadelerin nasıl ve hangi bağlamda kullanıldığı analiz edilmiştir.

Baykal Dönemi: 1995⁷-2002⁸-2007⁹ Seçim Bildirgeleri

Laiklik ve Atatürkçülük

"*Laiklik çağdaş Türkiye'nin temelidir*" vurgusuyla CHP'yi değişimin öncüsü olarak tanımlayan bildirmede, "*sosyal demokrat ilkeler, çağdaş demokrasi, hukuk devleti*" gibi başlıklara da yer verilmiştir. Bildirmede laiklik, "*her türlü inancın güvencesi*" olarak tanımlanmıştır. 1995 bildirmesinde laiklik ilkesine ayrı bir başlık altında detaylı olarak yer verilmiştir (CHP, 1995, s. 16). "*Din ve dindarlığa evet, bağnazlığa, yobazlığa, din sömürüsüne hayır*" ifadesinde CHP'nin itiraz ettiği din anlayışı, dinin siyaset malzemesi haline

⁷ CHP Seçim Bildirgesi (1995) <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2571?show=full>

⁸ CHP Seçim Bildirgesi (2002) <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/955>

⁹ CHP Seçim Bildirgesi (2007) <https://chp.azureedge.net/a8a787fdd8024b5e8753a33a81fd0a40.pdf>

getirilmemesi şeklinde çerçeveslenmiştir (CHP, 1995, s.4). “Türkiye’yi 45 yıldır yöneten sağ iktidarlara teslim etmeyelim” cümlesinde ise Türkiye’nin içinde bulunduğu durumun sorumlusu olarak sağ iktidar partileri gösterilmiştir (CHP, 1995, s.5).

Ekonomi Politikaları

1995 yılında sosyal politikalara daha fazla önem verilen bildirgede "adil bölüşen etkin bir ekonomi oluşturacağız" gibi bir ifadeyle ekonomik ve sosyal adaletten birlikte söz edilmiştir. 2002 yılında kriz, enflasyon, büyüme gibi ifadeler daha sık kullanılmış "*çağdaş bir piyasa ekonomisi kuracağız*" başlığı altında önceki döneme göre genişletilmiş bir ekonomi programı sunulmuştur (CHP, 2002, s.21). 2011 yılına gelindiğinde ise "*sosyal piyasa ekonomisi*" gibi kavramlara yer verilmiş ve ekonomik kalkınmayla ilgili politikalara gitgide daha geniş yer vermeye başlanmıştır. ‘Piyasa ekonomisi’ vurgusu, CHP’nin giderek eşitlikçi bir sosyal devlet anlayışından uzaklaştığını ve serbest piyasa ekonomisini temel alan bir neoliberal ekonomi anlayışını benimsediğini göstermektedir.

Sosyal Politikalar

“Eğitim sistemi laikleştirilmeden, laiklik kökleştirilemez. Eğitim sistemimizi çağdışı kuşatmalardan kurtararak, laikleştireceğiz” vaadinde eğitimde laikliğin vurgulandığı görülmektedir (1995, s.16). 2002 ve 2007 yıllarında ise çağdaş eğitim reformu vurgusu yapılarak, 1995 yılından farklı olarak eğitim hizmetlerine "*vakıf üniversiteleri için halen uygulanan devlet desteği sistemini, rasyonel özendirme, ölçüt ve yöntemlerini öngören çerçeveye dönüştüreceğiz*" ifadesine yer verilmiştir (CHP, 2002, s. 75). 2007 yılında ise "*özel dersane kurumlarının, kendi aralarında bütünleşerek güçlü özel öğretim kurumlarına dönüştürülmesini destekleyeceğiz*" şeklinde bir vaatte bulunulmuştur (CHP, 2007, s.50). 2002 Bildirgesinde eğitim hakları fırsat eşitliğinin sağlanacağı vaadiyle birlikte "*Eğitimde Atatürk ilke ve devrimleri ile öğretim birliği anlayışından ödün vermeyeceğiz*" ifadesine yer verilmiştir (CHP, s. 74). Baykal döneminde eğitim politikaları daha çok laiklik ve Atatürkçülük temelinde ele alınmıştır.

Kılıçdaroğlu Dönemi: CHP 2011¹⁰-2015¹¹-2018¹² Seçim Bildirgeleri

Laiklik ve Atatürkçülük

Ana teması özgürlük üzerine kurulu olan Kasım 2011 seçim bildirgesi, "*özgürlüğün ve umudun ülkesi. Herkesin Türkiye'si*" başlığıyla sunulmuştur. "*Türkiye'de özgürlükçü demokrasinin kurulması için yeni bir toplumsal sözleşmeye, bu ülkede yaşayan herkesin özgürlüklerini alabildiğine genişleten ve hükümetlerin baskıcı politikalarından koruyan yeni bir anayasaya ihtiyaç vardır.*" cümlesinde özgürlüklerin artırılması için yeni bir anayasa gerekliliği vurgulanmıştır. Baykal dönemi bildirgelerinden farklı olarak laiklik ilkesi, inanç özgürlüğüyle birlikte metin içerisinde değil de "*laiklik ve inanç özgürlüğü*" başlığı kullanılarak vurgulanmıştır. 2015 bildirgesinde özgürlükçü, çoğulcu, toplumsal dayanışma gibi başlıklara sık yer verilmiş ve bu başlıklar altında "*etnik kimlik, inanç ve yaşam tarzı üzerinden politika yapılmayacak*" sözü verilmiştir. Bu ifadeler daha liberal bir siyaset çizgisini ifade etmektedir. 2018 yılında ise bu başlık "*inançlara saygılı, özgürlükçü laiklik*" şeklinde değiştirilmiştir. Baykal döneminden farklı olarak, inanç özgürlüğünün yanında *ibadet özgürlüğünden* de bahsedilmiştir. Ayrıca, laiklik kavramı da inanç özgürlüğü şeklinde bir dönüşüme uğramıştır. Bu söylemler yeni sağın muhafazakar değerlerini yansıtan bir vurgu içermektedir. Kömürcü (2011, s. 3), CHP'nin söylemlerinin ve politikalarının özellikle 28 Şubat sürecinden sonra sağa kaymaya başladığını ve o zamandan beri partinin imajında da bir yeniliğe gidildiğini, özellikle, sosyal demokrat halkçı parti geçmişiyle arasına mesafe koymaya çalıştığını, sol ve sosyal demokrasi kavramlarından çok CHP adına vurgu yapıldığını, liderin ön plana çıkarıldığını ve yeni CHP'nin toplum kesimleriyle yeni bağlar kurmayı hedeflediğini belirtmektedir.

Ekonomi Politikaları

Neoliberal politikalar hemen hemen tüm dünyada burjuva partileri tarafından benimsenmiştir. Sadece Türkiye'ye has olmayan bu durum tüm kapitalist ülkeler için geçerlidir. Türkiye'de ise DSP, MHP ve ANAP koalisyon hükümeti, onu takip eden AK Parti hükümeti ile ana muhalefet partisi CHP arasında neoliberal ekonomiye ilişkin politikalarda önemli bir farklılık bulunmamaktadır (Güveloğlu, 2004, s. 29). Kılıçdaroğlu dönemindeki seçim bildirgelerinde de bu durum görülmektedir. 2011 bildirgesinde geniş yer verilen ekonomi programının başlığı "*Üreten, büyüyen, paylaşan, çevre dostu ekonomi*"dir. Baykal döneminde özellikle 1995 ve 2002 bildirgelerinde hukuk devleti, laiklik, sosyal devlet gibi başlıklar ön

¹⁰ CHP Seçim bildirgesi (2011) <https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf>

¹¹ CHP Seçim bildirgesi (2015) <https://chp.azureedge.net/1ad6a863883e456ea3eb6c84db38c771.pdf>

¹² CHP Seçim bildirgesi (2018) <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3>

plandayken, Kılıçdaroğlu döneminde ekonomi politikalarıyla ilgili konulara daha geniş ve ilk sayfalarda yer verilmeye başlanmıştır. Kılıçdaroğlu döneminde yine Baykal'dan farklı olarak özelleştirme konusuna yer verilmiş ve özelleştirme konusu "*özelleştirme ihalelerine dair tüm süreçleri şeffaflaştıracağız*" şeklinde vurgulanmıştır. Ayrıca, rekabetçi ekonomi, herkesi kapsayan büyüme ve küresel ekonomi gibi kavramlara referans verilerek daha piyasacı bir ekonomi modelinden bahsedilmektedir. Nitekim, Kılıçdaroğlu döneminde emeklilik, eğitim, sağlık, aile sigortası gibi sosyal politikalara geniş yer verilse de bu konular neoliberal ekonomi perspektifiyle sunulmakta ve ekonomi politikasında radikal bir çözüm önerilmemektedir. Neoliberal ideolojinin yoksulluk ve işsizlik gibi sorunları kapitalist sistemle hiç ilgisi yokmuş gibi, doğanın dayattığı ve çözüm bulmak zorunda olduğumuz olgular gibi sunması (Yaşar & Yaşar, 2012, s. 86) Kılıçdaroğlu döneminin politikalarında da görülmektedir.

Sosyal Politikalar

CHP'nin ve AK Parti'nin her ne kadar farklı ideolojik temellere dayanan partiler olsa da sosyal politikalar temelinde birçok düzenleme ve uygulamalar konusunda birbirine benzediği de ileri sürülmektedir (Bakan & Özdemir, 2012, s. 44). 2018 seçim bildirgesinde "*gelir adaleti*", "*aile sigortası*", "*iş garantili eğitim*" gibi başlıklar vurgulanmıştır. Diğer taraftan güçlü sosyal politikalar ve "*çokça üretim hakça bölüşüm*" gibi kaynakların adil dağıtılmasına yönelik politikalardan bahsedilirken, aynı zamanda yabancı sermaye yatırımları ve girişimci bir iş ortamı gibi neoliberal ekonomi terminolojisi de oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca, yoksulluk çözülmesi gereken bir sorun olarak değil daha çok aile sigortası gibi yöntemlerle yine piyasa mantığı içinde kontrol altında tutulması gereken bir toplumsal olgu olarak ele alınmıştır. Bildirgedeki başlıklar iş garantili eğitim, istikrarlı dış politika, çokça üretim, hakça bölüşüm ve gelir adaleti gibi birçok ekonomik iyileştirme vaatleri içermektedir. Kılıçdaroğlu dönemindeki üç bildirgede de yoksulluk, işsizlik, istihdam, üretim, sağlık, emeklilik, kalkınma ve çalışanların milli gelirden aldığı payı yükseltme gibi konulara odaklanılmış, ancak bu konular için serbest piyasa ekonomisi kavrayışı içinde ele alınmıştır. CHP'nin sosyal politika alanına neoliberal bir anlayışla yaklaştığını söylemek mümkündür.

2. İçerik Analizi

2.1. Lider Konuşmalarındaki Kavramların Kullanım Sıklığı

Çalışmanın bu bölümünde, örneklem olarak seçilen lider konuşmalarının içerik analizi yapılmıştır. Konuşmaların incelenen bölümlerinde sosyal demokrasi ve yeni sağ ideolojilerinin söylemini taşıyan kelimelerin kullanım sıklığı belirlenerek çalışmanın tezinin nitel verilerin yanı sıra nicel veriler de desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Deniz Baykal ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun incelenen konuşmalarında CHP'nin kuruluş felsefesini ve günümüzdeki politikalarını karakterize eden kelime gruplarının kullanım sıklığı üzerinden söylemsel dönüşümün yansımaları tespit edilmiştir.

Tablo 1. Söylemsel dönüşümü yansıtan kavramların kullanım sıklığı

Kavramlar	Deniz Baykal	Kemal Kılıçdaroğlu
Laiklik	2	0
Demokrasi/Demokratik	5	1
Sol	15	0
Anayasa	13	1
Atatürk/ Atatürkçülük	5	1
Ekonomi	1	5
Dinsel Temalar (Allah, Kuran-ı Kerim, Peygamber, inanç, din, İslamiyet)	3	24

Tabloda da görüldüğü gibi, Baykal'ın konuşmalarında kurucu değerleri ve sol anlayışı yansıtan laiklik, sol, anayasa, Atatürk, demokrasi gibi kavramlar daha fazla sayıda tekrarlanırken, Kılıçdaroğlu'nun konuşmalarında ise sağ siyasi değerleri temsil eden İslamiyet, Allah, Kuran-ı Kerim gibi dinsel temaların daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Baykal incelenen konuşmalarında daha çok anayasa ve rejim tartışmaları üzerinde dururken, Kılıçdaroğlu ise ekonomi ve din/dinsellik konularına daha fazla ağırlık vermiştir. Bu niceliksel dağılım söylemsel dönüşümü seçilen kelimeler üzerinden göstermektedir.

2.2. Seçim Bildirgelerindeki Kavramların Kullanım Sıklığı

Bu bölümde CHP'nin 1995-2018 arası dönemde altı genel seçime ilişkin seçim bildirgelerinde laiklik, Atatürkçülük, sosyal demokrasi ve neoliberalizm gibi ideolojik

perspektifleri karakterize eden temel kavramların kullanım sıklığı incelenmiş ve bu niceliksel dağılım üzerinden söylemsel değişimin yönü gösterilmeye çalışılmıştır. İlk üç seçim bildirgesi Baykal dönemini, son üç seçim bildirgesi ise Kılıçdaroğlu dönemini temsil eden örneklem birimleri olarak analiz edilmiştir.

Tablo 2. Seçim Bildirgelerindeki Kavramların Kullanım Sıklığı

CHP Seçim Bildirgeleri	1995	2002	2007	2011	2015	2018
Atatürk/ Atatürkçülük	2	4	10	5	5	6
Laiklik	8	9	35	8	16	9
Dinsel temalar (din, kuran, inanç din dersi, İslam, müslüman)	11	18	16	28	32	22
Sosyal devlet	1	3	4	30	16	6
Sosyal politika	-	-	-	8	12	7
Sosyal demokrasi / sosyal demokrat	3	4	3	11	11	7
İşçi hakları	5	4	9	17	39	44
Sendika	1	-	4	17	33	44
Kalkınma	10	7	23	50	70	51
Rekabet	1	7	6	38	46	33
Piyasa	1	9	9	16	18	11
Büyüme	1	8	19	31	40	40
Sermaye/yabancı sermaye	4	10	20	10	11	3
Yatırım	2	11	19	47	104	56

Tabloya bakıldığında, yazılı metinlerde Atatürk vurgusunun eşit sayıda olduğu görülmektedir. Atatürk, partinin kurucu değeri olması bakımından her iki lider döneminde de önemini korumaktadır. Ancak, laiklik kavramının kullanım yoğunluğunda toplamda bir azalmayla birlikte, içerik olarak da bir değişim de gözlenmektedir. CHP'nin seçim bildirgelerinde her ne kadar laiklik vurgusu sıklıkla yapılsa da Kılıçdaroğlu'nun liderliğe gelmesiyle birlikte inancını özgürce yaşamak temelinde söylemsel bir değişim olmuştur. Bu

söylemsel değişim, İslamcı paradigmanın dünyevi alanı dinsel referanslarla yeniden inşa etmesiyle (Uysal, 2016) yakından ilişkilidir. Baykal dönemine ait 2007 tarihli seçim bildirgesinde, Türkiye'de 5 yıldır muhafazakâr sağ bir partinin iktidar olması nedeniyle CHP muhalefet söylemini rejim tartışmaları ve laiklik ilkesi temelinde inşa etmiştir. Buna bağlı olarak bu dönemde laiklik kavramının kullanımda bir artış olduğu; buna karşılık, Kılıçdaroğlu'nun genel başkan olduğu döneme ait bildirgelerde ise laiklik ilkesinin inanç özgürlüğü, çoğulculuk, dayanışma gibi kavramlarla birlikte kullanıldığı gözlenmiştir.

Sosyal devlet ve sosyal politika alanına bakıldığında, 2007'den sonra sosyal devlet politikası içinde yer alan konulara daha fazla ağırlık verildiği, ancak bunun da neoliberal bir perspektifle ele alındığı ve neoliberalizmin kavramlarıyla çerçeveslendiği görülmektedir. Özellikle, büyüme, sermaye, kalkınma, piyasa gibi neoliberal ideolojinin taşıyıcı kavramları bildirgelerde daha geniş bir yer tutmuştur. Kapitalist piyasanın ve neoliberal politikaların yarattığı tahribat ve tahakküm emekçilerin, yoksulların, toplumun hücre yapısını değiştirerek, yoksulluğun ve eşitsizliğin derinleşmesi, güvencesizliğin artması emekçilerin ve yoksulların acil ferahlatıcı uygulamalara olan ihtiyacını ve bağımlılığını daha da arttırmaktadır (Çelik, 2010, 80). Dolayısıyla, seçmenin siyasal tercihlerini etkileyen bu durum, partilerin seçim vaatlerine de yansımaktadır. Kılıçdaroğlu döneminde, sosyal politika söylemleri slogan ifadeler olarak bildirgelerde çokça kullanılmıştır. Sosyal devlet şemsiyesi altında ele alınabilecek tüm kavram setleri Kılıçdaroğlu döneminde daha fazla kullanılmakla birlikte, neoliberal ekonomi politikalarının temel kavramları olan sermaye, rekabet, yatırım ve piyasa gibi kavramların kullanım sıklığının da arttığı görülmektedir. CHP'nin seçim bildirgesi emekçi kesimi memnun etmeye dönük bir söylem inşa etse de aynı şekilde sermaye kesiminin beklentilerini de karşılamayı hedeflemekte ve neoliberal politikaların tüm unsurlarıyla uygulanacağı da bir anlamda ilan edilmektedir. İki farklı ekonomi rejiminin aynı anda uygulanmasının imkansızlığı düşünülüğünde, CHP'nin sosyal politika alanını popülist bir söylem içine hapsettiği ve rasyonel bir siyaset anlayışından uzaklaştığı ileri sürülebilir.

Burjuva demokrasininin radikalleşmesi sürecinin siyasal partiler üzerindeki etkilerinin bir sonucu olarak partiler arasındaki ekonomik temelli ayrımların ortadan kalkmasının ve ekonomi dışı siyaset araçlarının ön plana çıkmasının (Güveloğlu, 2004, s. 35) bir sonucu olarak anaakım siyaset yapma biçimleri tüm siyasal partileri benzer hale getirmiş, CHP'nin kurucu ideolojik kodları giderek silikleşmeye başlamış ve tanımlayıcı ana unsurları dönüşüme uğramıştır.

Sonuç

Siyasal söylem çalışmalarının büyük bir kısmı, cumhurbaşkanları ve başbakanlar ve diğer hükümet üyeleri gibi profesyonel politikacıların veya siyasi kurumların hem yerel hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki metinleri ve konuşmalarıyla ilgilidir. Siyasi metinler ve bağlamlar nihayetinde sosyal kaynakların dağıtımını, siyasi kararların alınması veya etkilenmesi gibi spesifik siyasi amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesi, resmi normların, düzenlemelerin ve yasaların ve diğerlerinin kurulması veya değiştirilmesi gibi hedeflere yöneliktir. Dolayısıyla, metin ve bağlam birbirini karşılıklı olarak tanımlamaktadır (van Dijk, 1997). Eleştirel söylem çözümlemesi altta yatan söylemi keşfetmek amacıyla sözcük seçimlerine odaklanan ve bir durumu somut olarak tanımlamaktan daha çok şekillendirmek için kullanılan siyasi retoriği incelemeyi sağlayan analitik bir çerçeve sunmaktadır (Hansen ve Machin, 2013).

Siyasi partilerin politikaları ve söylemleri ülkelerin siyasi, ekonomik durumlarına göre zaman içinde değişime uğrayabilmektedir. Bir siyasi partinin yenilenmesi, partinin kadrolarında baştan sona bir yenilenmeyle birlikte ideolojik ve söylemsel bir yenilenmeyi de gerektirmektedir. AK Parti iktidarına muhalefet etme biçiminin laiklik vurgusuna ve rejim savunuculuğuna dayandığı Baykal'ın CHP'si, reel sorunlara çözüm üretmeyen, devlet odaklı, farklı toplum kesimlerini dışlayan, kimliğini rejimi koruma misyonuyla tanımlayan bir şekilde ve ideolojik açıdan Kemalist olarak karakterize edilmektedir (Kömürcü, 2011). Bu bağlamda, Türkiye'de 17 yıllık bir iktidarın varlığı siyasi yapıyı dönüştürmüş, siyasal ve toplumsal dönüşümler siyasi partilerin söylemlerinde bir değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Bu çalışmada, CHP'nin söylemsel dönüşümü hem genel başkanlarının siyasal konuşmaları hem de seçim bildirgeleri üzerinden incelenmiştir.

Deniz Baykal'ın ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun vurguladığı konuların farklı olması ve aslında aynı siyasi partinin farklı uğraklarını temsil etmesi bu dönüşümün simgesel anlamını yansıtmaktadır. Baykal, CHP'nin kurucu değerlerinin bir temsilcisi iken, Kılıçdaroğlu ise değişen CHP'yi temsil etmektedir. Bu değişim, Türkiye'de ve dünyada yaşanan değişimlerle ve toplumsal koşullarla yakından ilişkilidir. Baykal, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini oluşturan ve Atatürk ilkelerine dayanan CHP'nin 'altı ok'unda temsil edilen ilkeleri koruma misyonunu ön planda tutarken, Kılıçdaroğlu ise değişen toplum yapısının değerlerine uygun ve iktidar olma odaklı daha pragmatist bir siyaset anlayışını temsil etmektedir.

Baykal'ın AK Parti'ye getirdiği eleştiriler daha çok rejim kaygısı ve rejimi koruma amacına yöneliktir. Kılıçdaroğlu'nun eleştirileri ise bir laiklik ve rejim tartışmasından öte daha çok güncel siyasete ilişkin polemiklerden ibarettir. AK Parti'ye karşı alternatif bir siyaset ve

ekonomi politikası koyamayan ve giderek merkez sağına yerleşen CHP, her kesimi kucaklamaya dönük bir söylem üretirken aslında hiçbir kesime tam olarak hitap edememektedir. Türkiye'deki siyaset alanının en köklü çatışma konusu olan laiklik tartışmalarının siyasal alanının dışına itilmesiyle birlikte en temel argümanını da kaybetmiş ve laiklik söylemi yerini inanç özgürlüğü söylemine bırakmıştır. Kılıçdaroğlu'nun 2015 yılında TRT'de yaptığı konuşmasında, Baykal'dan farklı olarak zenginlik yoksulluk, gelir düzeyleri üzerinden bir siyaset yaptığı, hak, hukuk, adalet ve eşitlik gibi kavramlara dikkat çektiği, laiklik, sol, sosyal demokrasi, Atatürk milliyetçiliği gibi değerlere yer vermediği görülmektedir. Kılıçdaroğlu'nun 2018 yılındaki grup toplantısında ise 2018 seçim bildirgesindeki "*Din ve siyasetin birbirinden ayrı tutulmasını sağlayacak, dinin siyasete alet edilmesine izin vermeyeceğiz*" (CHP, 2018, s. 112) ifadesindeki laiklik anlayışıyla çelişerek din, Kuran ve ayet gibi kavramlara, hatta Veda Hutbesi'ne referans vermiştir.

Neoliberal ekonomi politikaları farklı ideolojilere sahip partiler tarafından benimsenmiştir. Türkiye'de de farklı ideolojiye sahip partilerin ekonomi politikalarında fark olmaması, söz konusu partilerin, kimlik, kültürel öğeler, güvenlik, toplumsal cinsiyet gibi farklı konulara kaymasına sebep olmaktadır (Güveloğlu, 2004, s.30). Baykal'la başlayan yenilenme ve değişim süreci Kılıçdaroğlu döneminde kendisini daha net bir şekilde göstermiştir. 2015 seçimlerinden sonra sağ seçmenden oy alabilmek için, sağ kökenli politikacıları CHP'ye davet edilmesi, aday gösterilmesi bazı siyaset analizcileri tarafından CHP'nin sağcılaşması olarak değerlendirilmesi tepkilerine, Kılıçdaroğlu, söylemlerinde bir değişiklik olmadığını CHP'nin bir kitle partisi olduğunu bu nedenle de tüm kitlelere hitap edilmesi gerektiği şeklinde açıklama getirmiştir (Tosun, 2015, s.19). Türkiye'de bazı marjinal oluşumlar dışında, sosyal demokrat veya demokratik sol tezler üzerinden siyaset yapmaya çalışan kitle partilerin ulusalcı/muhafazakar paradigmayı aşamadıkları görülmektedir. Türkiye'nin toplumsal şartları sınıf temelli partilerin oluşumuna olanak tanımadığından belli sınıfların siyaset alanında temsil edilmesi, kitle partileri tarafından dönüşümlü olarak yapılmakta ve iktidar olmak isteyen partiler doğal olarak resmi ideolojiden uzaklaşmak zorunda kalarak toplumun değerlerini savunmaktadırlar (Aydın, 2006, s.4).

Neoliberal düzende sosyal demokrat partilerin neoliberal küreselleşmeye karşı durmak yerine onun temel ilkelerini kabullenme yanılığısına düştükleri ve geniş halk yığınlarıyla bağlarının giderek kopmasına seyirci kaldıkları görülmektedir (Şenses, 2004, s. 9). Sonuç olarak, Baykal konuşmalarında sosyal demokrasi ile ilgili içeriklere daha fazla yer vermiş ve dinle ilgili ifadeleri ise laiklikle birlikte olmak kaydıyla kullanmıştır. Kılıçdaroğlu ise herhangi bir laiklik veya rejim tehlikesi vurgusu yapmamış, toplumun her kesimini kucaklamaya dönük

sağ-popülist bir dil kullanmış, kurucu ve yerinden edici bir muhalefet dili yerine daha çok iktidarın belirlediği söylem alanında hareket eden ve sadece savunma üreten bir siyasal anlatı kurmuştur.

Kaynakça

Akşin, S., Koçak, C., Tunçay, M., Özdemir, H., Boratav, K., Hilav, S., Katoğlu, M. ve Ödekan, A. (2005). *Yakınçağ Türkiye tarihi (1908-1980)*. İstanbul. Doğan Yayıncılık.

Akşin, S., Tanör, B., & Boratav, K. (2012). *Yakınçağ Türkiye tarihi (1980-2003)* İstanbul. Milliyet.

Altunoğlu, M. ve Eşkinat, D. (2014). 30 Mart'a doğru Cumhuriyet Halk Partisi, *SETA Analiz, Sayı: 90*.

Ataay, F. ve Acar, E. (2009). Neoliberal reformlar ve toplumsal muhalefet. Coşkun, M.K. (Ed.), *Yapı, pratik, özne*. ss. 157-172. Ankara: Dipnot Yayınları.

Ayata, A. G. (1992). *Cumhuriyet Halk Partisi (Örgüt ve ideoloji)*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Aydın M. K. (2006). Muhafazakârlaşan sosyalizm ve nöbetleşe temsil. Erişim Tarihi: 10.03.2019. <https://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/910/muhafazakarlasan-sosyalizm-ve-nobetlese-temsil#.XaUAY1UzbIU>

Bakan, S. ve Özdemir, H. (2012). Sosyal politika açısından CHP ile AKP'nin karşılaştırılması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 22-50.

Bezci, B . (2010). Siyasetleştirilmiş toplum ya da halksız Cumhuriyet: Sosyal demokrasinin CHP pratiği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 38-53.

Bozkır, G. (2005). Cumhuriyet Halk Partisi'nde Bülent Ecevit ve ortanın solu düşüncesi *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Cilt 4, Sayı 11*, 231-248.

Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. London: Routledge.

Çelik, A. (2010) "Muhafazakar sosyal politika yönelimi: hak yerine yardım-yükümlülük yerine hayırseverlik" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42. 63-81.

Dostal, J.M. (2017). The crisis of German social democracy revisited. *The Political Quarterly, Vol. 88, No. 2*: 230-240.

Eagleton, Terry (1996). *İdeoloji*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Erdoğan, C. (2017) Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti dönemi sonrası ideolojik evrimi: Özgürlükçü muhalefet, ortanın solu ve demokratik sol (1950-1980), *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 53*, 299-318

- Ertan, B. (2014). *Seçim kazanmanın anahtarı*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Tütüncü, Esmer, G. (2008). Propaganda, söylem ve sloganlarla ortanın solu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 10, Sayı:3*. 69-85.
- Ete, H. (2010). CHP'deki değişim. *SETA Analiz, Sayı:22*
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*, New York: Longman.
- Fairclough, N. (2001). Critical discourse analysis. İçinde: *How to analyse talk in institutional settings : A casebook of methods*. p. 25-38. London: Continuum
- Fairclough, N. (2003). Söylemin Diyalektiği. Özarslan, Çoban, B (Ed.). İçinde *Söylem ve ideoloji: Mitoloji - din - ideoloji* (s. 173-185) İstanbul: Su Yayınları.
- Fairclough, N. (2013). *Critical Discourse Analysis The Critical Study of Language*. New York: Routledge.
- Fitzpatrick, T. (2003). *After the new social democracy: Social welfare for the twenty-first century*. Manchester: Manchester University Press.
- Güveloğlu, N. (2004). Demokrasinin neoliberal dönemde geçirdiği dönüşümün siyasal partiler üzerindeki etkileri. *Praksis, Sayı: 12*. 11-16
- Hall, S. (2017). *Temsil: Kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları* (Çev. İdil Dündar). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hansen, A. ve Machin, D. (2013). *Media & communication research methods*. New York: Palgrave.
- Hartley, J. (2004). *Communication, cultural and media studies*. London: Routledge.
- Keating, M. ve McCrone, D. (2015). The crisis of social democracy. İçinde *The Crisis of Social Democracy in Europe*. Michael Keating ve David McCrone (ed.). ss.1-15. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kömürcü, D. (2011). Kılıçdaroğlu sonrası CHP, *İktisat Dergisi, Sayı 515-516*. 37-47.
- Özkazanç, A. (2005). Türkiye'nin neo-liberal dönüşümü ve liberal düşünce. Bora ,T. Gültekingil, M. (Ed.). *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Liberalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, A. (2015). *İzlenimler, AKP Türkiye'si*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Purvis, T. ve Hunt, A. (1993). Discourse, ideology, discourse, ideology, discourse, ideology. *The British Journal of Sociology*. 44(3). 473-499.
- Şenses, F. (2004). Neoliberal küreselleşme kalkınma için bir fırsat mı, engel mi? ERC Working Paper in Economic Ankara: Middle East Technical University. 13-54.
- Tanilli S. (1997). *Uygarlık tarihi*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Topak, O. (2009). Neo-Liberalizm ve refah devleti miti. Coşkun, M.K. (Ed.). Yapı, pratik, özne. ss. 103-131. Ankara: Dipnot Yayınları,

Tosun, T. (2015). 7 Haziran seçimine doğru Cumhuriyet Halk Partisi, Seta Analiz Sayı:128.

Tuncer, E. (2011). Ortanın Solundan Demokratik Sola ve Sosyal Demokrasiye. Tesav Yayınları.

Uysal G. (2016). ‘Egemenlik Allah’a aittir’, ‘Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir’e karşı: Neoliberal dönemde ilahi egemenliğin yeniden tesisi. *Praksis Dergisi*. 41. 365-391.

Wodak. R. ve Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.

van Dijk, T. (1997). What is political discourse analysis?., *Belgian Journal of Linguistics*, Volume 11, Issue 1, ss. 11-52, DOI: <https://doi.org/10.1075/bjl.11.03dij>

Yaşar, Y. ve Yaşar, G. Y. (2012). Neoliberal küreselleşme ve sosyal politikada dönüşüm. *Mülkiye Dergisi*, 36(1-274), 63-92.

İnternet Kaynakları

CHP Parti Programı, (1935)

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/549/197000602.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Son Erişim Tarihi: 10.03.2019

CHP Seçim bildirgesi (1995)

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2571?show=full> Son Erişim Tarihi: 25.09.2019

CHP Seçim bildirgesi (2002) <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/955> Son

Erişim Tarihi: 25.09.2019

CHP Seçim bildirgesi (2007)

<https://chp.azureedge.net/a8a787fdd8024b5e8753a33a81fd0a40.pdf> Son Erişim Tarihi: 25.09.2019

CHP Seçim Bildirgesi (2011)

<https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf> Son Erişim Tarihi: 25.09.2019

CHP Kasım Seçim Bildirgesi (2015)

<https://chp.azureedge.net/1ad6a863883e456ea3eb6c84db38c771.pdf> Son Erişim Tarihi: 25.09.2019

CHP Seçim Bildirgesi (2018) <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf?v=3> Son Erişim Tarihi: 10.03.2019

Dünden bugüne Cumhuriyet Halk Partisi (1991)

<http://cdn.chp.org.tr/cms/1991/Folder//46181.pdf> Son Erişim Tarihi: 10.03.2019

Geçmiş Seçim Sonuçları <https://www.sabah.com.tr/secim-sonuclari>, Son Erişim Tarihi: 10.03.2019

Deniz Baykal TRT Seçim Konuşması (1995)

<https://www.seyredelim.com/video/29770/1995-deniz-baykal-in-secim-konusmasi-izle/> Son Erişim Tarihi: 22.01.2019

Deniz Baykal Grup Toplantısı (2007)

https://www.youtube.com/watch?v=_kXOkVd3eIk Son Erişim Tarihi: 10.03.2019

Deniz Baykal Grup Toplantısı (2007)

<https://www.youtube.com/watch?v=Fq2FyQ8pi1c> Son Erişim Tarihi: 10.03.2019

Kemal Kılıçdaroğlu TRT Seçim Konuşması (2015)

<https://www.youtube.com/watch?v=5jufy4ohQNg> Son Erişim Tarihi: 10.03.2019

Kemal Kılıçdaroğlu Grup Toplantısı Konuşması (2018)

<https://www.youtube.com/watch?v=NoVV4FbY8cc> Son Erişim Tarihi: 10.03.2019